

هجو در شعر جاهلی

خیریه عچرش^۱، کیفیه اهوازیان^۲

۱- دانشیار دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز

۲- استاد یار، گروه عربی، دانشگاه فرهنگیان، تهران

چکیده

به جرأت می توان گفت که هجویه سرایی از شایع ترین گونه های ادبی در ادبیات منظوم غنایی است، که بخش قابل توجهی از اشعار پارسیگویان و عربسرایان را به خود اختصاص داده است و نقش اساسی در ورود به دنیای ذهنی شعرا و شناختن اندیشه ها، افکار و عواطف و رویکردهای آنها دارد؛ و علاوه بر آن در لابلای معانی هجویه، می توان شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن عصر را استخراج نمود و تصویر کلی از آن را به نمایش گذاشت. هجا در لغت به معنای شتم با شعر است و در مقابل مدح قرار می گیرد، و شاعر می کوشد آن معانی که مهجو را متالم و اندوهگین می سازد به کار برد. اغلب معانی هجا مخالف با الگوها و فضایل اخلاقی اجتماعی است و شاعر از ابتدای هجو سعی در عاری نمودن مهجو از آنها دارد. و تا حد توان او را به استهزاء گرفته و منزلتش را در میان مردم تنزل بخشد. این هجو فقط مخصوص دشمنان شاعر نبوده بلکه گاهی افراد و فرزندان قبیله اش را نیز در هنگام بروز اختلاف میان آنان شامل می شد. گاهی نیز اگر یکی از دو قبیله دوست و متحد در هنگام بروز مشکل یا جنگی در کمک به دیگری کوتاهی می کرد او را هجو می کردند. بدون شک هجو به هر دلیلی، بر هجو شونده بسیار سخت و گران می آمد و هر قبیله شریف یا شخص بزرگواری سعی میکرد از هجو شعرا دوری گیرند و از زبان او ایمن بماند. همان زبانی که سوید بن ابی کاهل آن را این گونه وصف کرده است:

و لساناً صیرفیاً قاطعاً کحسام السیف إن مس قطع

واژگان کلیدی: هجو، شعر جاهلی، عوامل هجو، هجویه سرایان.